

Přemyslovské úsilí o připoutání Chebska ve světle mincovní produkce

Roman Zaoral

Abstract: Přemyslid Efforts to Annex the Cheb Region (Egerland) in the Light of Coin Production

The study regarding the Eger coinage, grounded in the evidence from written sources and coin hoards, seeks to establish that the Eger Mint operated continuously from its founding in the 1180s until 1300 and to document which coin types were minted by Přemysl II Ottokar, the King of Bohemia, during his annexation of the Cheb region/Egerland (1266–1276).

Keywords: Cheb region/Egerland, coinage, pfennigs, chronology and typology, the 12th and 13th centuries

Anexe Chebska Přemyslem II. Otakarem (1266–1276) úzce souvisela s mezinárodní politickou situací. Když v roce 1212 získal Přemysl I. Otakar Zlatou bulou sicilskou zboží v Horní Falci, Vogtlandu a Plíseňsku, začalo se Chebsko postupně dostávat do popředí zájmu českých králů. Chybějící autorita silného panovníka v Říši v období interregna (1250–1273) posílila pozice Václava I. a Přemysla II. Otakara, kteří neváhali této příležitosti využít. Propůjčením titulu říšského opatrovníka (*Reichspfleger*) Václavu I. si Fridrich II. zajistil věrnost českého krále.¹ O Chebsko měli ovšem zájem i fojtové z Weidy a Gery a Jindřich z Plavna, kteří společně s markrabětem míšeňským uzavřeli v roce 1254 obranný spolek namířený proti českým králům a magdeburskému arcibiskupovi.²

Stále větší zmatky a boje mezi jednotlivými stranami v Říši zapříčinily počátek tradice zástav Chebska. Klíčové bylo v této souvislosti pověření Přemysla II. Otakara správou říšského zboží na pravém břehu Rýna (včetně Chebska), jež vydal Richard Cornwallský. Zůstává otevřenou otázkou, zda obsazení Chebska Přemyslem II. Otakarem vydání listu předcházelo, nebo následovalo až po něm.³ Český král v květnu 1266 stvrdil městu starší privilegia a udělil nové výsady, čímž získal na svou stranu chebský patriciát.⁴ Jeho říše nabízela městům obrovský hospodářský

* Tato studie vznikla v rámci programu Cooperatio, poskytovaného Univerzitou Karlovou, vědní oblast ARCH, řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

¹ Václav I. vystupuje jako zástupce říšského panovníka v darovacích listinách na Chebsku v letech 1249–1251. Viz ME, č. 214, s. 77; č. 217, s. 78; č. 218, s. 78.

² ME, č. 226, s. 80–81.

³ *Žemlička 2011*, s. 128.

⁴ ME, č. 256, s. 93–94.

prostor s dunajskou obchodní osou a celními a podnikatelskými výhodami; právo bezcelního pohybu po jeho zemích (*per regnum nostrum et omnium terrarum nostrarum districtus*) bylo pro chebské měšťany nepochybně lákavé.⁵ Přemysl II. Otakar, který se na pečetích a v listinách označoval jako *dominus Egrae*, považoval Cheb za věno své matky Kunhuty Štaufské, navíc některé pevnosti a hrady na Chebsku získal snad koupí, jak vypovídá jeho stížnost proti vydání Chebska v důsledku uvalení říšské klatby, adresovaná v prosinci 1276 králi Rudolfu I. Habsburskému.⁶ Rok 1266, či spíše konec roku 1265, kdy došlo k vpádu českých vojsk do Bavorska,⁷ lze tedy považovat za počátek ať již dočasných či trvalejších zástav chebské země českým panovníkům.

O růstu významu Chebu a jeho obyvatel svědčí městské privilegium Rudolfa I. z roku 1279, které vycházelo v zásadních ustanoveních z norimberského městského práva vydaného v roce 1219.⁸ Městu bylo znovu potvrzeno právo na vlastní soudní pravomoc, zabezpečení nedělitelnosti majetku a zboží a na celní a mýtné svobody chebských měšťanů na území celé Říše. Na rozdíl od předchozího období se na vnitřní i zahraniční politice spolu s ministeriály podílely i vládnoucí elity města.⁹ Po Rudolfově smrti, v letech 1291–1304, se v pramenech objevuje jako pán Chebska český král Václav II., který je získal jako věno Rudolfovy dcery Guty, s níž se roku 1285 v Chebu oženil.¹⁰ Privilegiem z 24. října 1291 král chebským měšťanům potvrdil veškerá práva udělená jeho předchůdci, včetně celní svobody za roční poplatek 100 talentů hallských denárů (haléřů) z chebské mincovny.¹¹

Cheb je nejstarším městem v právním slova smyslu na území dnešních Čech. V listině krále Filipa z roku 1203, již byl osvobozen městský dům valdsaského kláštera od městských daní, je uveden jako *civitas* a jeho měšťané jako *burgen-ses*.¹² Zmíněny jsou svobodná obec (*Gemeinde*), trh a hradby. Mincovna jako další z kritérií charakterizujících město¹³ je poprvé písemně doložena v listině z roku 1235, v níž se opat Eberhard a konvent valdsaského kláštera zavazují vyplatit faráři ve Wondrebu desátek ke dvoru ve výši jedné libry denárů chebské mince.¹⁴ Tato zpráva je považována za doklad o tom, že chebské mince obíhaly již před tímto datem.¹⁵ Počátky chebského mincovnictví jsou patrně spojeny s dokončením stavby císařské falce Fridricha Barbarossy, kde zřejmě byla nová

⁵ Žemlička 2011, s. 169.

⁶ ME, č. 312, s. 113–114.

⁷ ME, č. 255, s. 93.

⁸ ME, č. 329, s. 119–122.

⁹ Podrobně k tomu Kubů 1997.

¹⁰ K vládě Václava II. na Chebsku viz Jan 2015, s. 148–150.

¹¹ ME, č. 438, s. 162.

¹² ME, č. 119, s. 41. Poprvé bylo pojmu *civitas* ve spojení s Chebem (*Egram civitatem*) použito již v roce 1197 ve zprávě o úmrtí knížete Jindřicha Břetislava v Chebu. Viz ME, č. 111, s. 38.

¹³ Kejř 1998, s. 28.

¹⁴ ME, č. 186, s. 67.

¹⁵ Siegl 1902, s. 126.

říšská mincovna umístěna.¹⁶ Nepřímo by tomu mohly nasvědčovat první písemné zmínky o oběhu mincí na Chebsku, které pocházejí z osmdesátých let 12. století. Ve stejném roce 1183, kdy biskup z Lübecku přijal na chebské císařské falci (*apud Egere, castrum imperatoris*) biskupskou investituru,¹⁷ zmiňuje jiná listina v souvislosti s darem řezenského biskupa úrok ve výši 40 talentů blíže nespecifikované mince.¹⁸ Období let 1203–1215 je považováno za počátek dalšího rozšíření a dostavby města.¹⁹ Není vyloučeno, že již v této době byla chebská mincovna přenesena z falce do města poblíž hlavního rynku.²⁰

Z měnového hlediska leželo Chebsko v nejsevernější části říšského měnového okruhu, vyznačujícího se oběhem tlustých feniků (*Dickpfennige*). Značná část nálezů mincí byla ukryta podél dálkových cest, což odpovídalo strategické tranzitní poloze Chebska, jímž procházely obchodní trasy ve směru západ – východ (Frankfurt nad Mohanem – Praha) a sever – jih (Lipsko – Řezno). Hlavním důvodem, proč v Chebu byla umístěna mincovna, však bylo vybudování falce jako střediska císařské správy na východním okraji Říše při jedné z důležitých cest do Čech a s ní spojený výběr cla a mýtného.

Cheb byl provázán s říšskou ministeriální správou v rámci jedné oblasti s Norimberkem a Altenburkem, jak je zřejmé z listiny Fridricha II. vydané v roce 1219 (*quidam alii ministeriales de Egra, de Nurimberch et de Aldenburch*): ministeriálové zde byli odpovědní a podřízeni zemskému soudci (*iudex provincialis*).²¹ V období interregna moc měst v Říši rostla. Vládnoucí ministerialita se již před polovinou 13. století musela dělit o vládu se silicím městem a jeho představiteli: listina vydaná v roce 1242 a opatřená nejstarší městskou pečeti uvádí na špici chebské administrativy vedle zmíněného zemského soudce (*Landrichter, iudex provincialis*) také soudce městského (*Stadtrichter, scultetus, iudex civitatis*) a další úředníky města, včetně mincmistra Ilsunga (*magister monetae*).²² Tohoto jménem prvního známého chebského mincmistra vystřídal v roce 1253 Eberlingus, *monetarius Egre*, k roku 1279 je doložen Eberhardus, *magister monetae*, k roku 1281 Godefridus, *monetarius, civis Egrensis*, a k roku 1288 Albertus, *monetarius de Egra*.²³

I když se Přemysl II. Otakar a po něm i Václav II. pokoušeli uplatnit na Chebsku svou moc dosazením zdatných manažerů do pozice purkrabích,²⁴ kteří nahradili zemského soudce, či povoláním českého řádu křížovníků s červenou hvězdou (1271)²⁵ po požáru města (1270),²⁶ o dvojí identitě Chebska před rokem 1322 mluvit

¹⁶ K této dataci se kloní Gebhart 1936, s. 63–153 a Hásková 1972, s. 7. Naproti tomu Castelin 1951, s. 56 s odkazem na četnost mincovních variant připouštěl, že by počátek chebského mincovnictví bylo možné datovat již do roku 1165 nebo 1170.

¹⁷ ME, č. 96, s. 32.

¹⁸ ME, č. 97, s. 33.

¹⁹ Sturm 1960, s. 8.

²⁰ Hásková 1972, s. 11.

²¹ ME, č. 152, s. 52–53.

²² ME, č. 197, s. 71.

²³ Siegl 1902, s. 128.

²⁴ Žemlička 2011, s. 217.

²⁵ ME, č. 284, s. 103.

²⁶ ME, č. 276, s. 100.

nelze.²⁷ Období 1268–1322 je spíš možné označit za dobu přechodu od štaufské éry k éře chebského městského státu.²⁸ Sami chebští měšťané se považovali za říšské poddané a v listinách jsou i takto označováni. Vystupovali vedle zemského soudce a říšské ministeriality jako třetí plnoprávný stav vlády na Chebsku a byli součástí *nobilium terre*.²⁹

Nejen z doložených jmen mincmistrů je zřejmé, že chebská mincovna byla v provozu až do roku 1300, třebaže Karel Castelin³⁰ a naposledy Petr Schneider³¹ o tom vyslovili jisté pochybnosti a uvažovali o dočasném zastavení ražby s odkazem na malé množství mincovních typů; každý z nich však pro jiné období. Není pochyb o tom, že v každodenním životě Chebu, města zaměřeného na obchod, hrály peníze jako obecně používaný prostředek směny důležitou úlohu. Tomu nasvědčují četná písemná svědectví o chebských ražbách z průběhu téměř celého 13. století. Chebskou minci či stříbro chebské váhy výslovně zmiňují listiny z roku 1235 (roční platba ve výši 1 libry denárů chebské mince),³² 30. května 1254 (zisk hradů Starý Hroznatov/Kinsberg a Vokov/Třebeň/Wogau za 1000 hřiven stříbra chebské váhy),³³ z roku 1257 (*LX denariis Egrensis monete*),³⁴ 25. července 1260 (*acceptis duabus libris egrensis monete*),³⁵ 31. května 1272 (*LX denarios egrenses*),³⁶ 11. února 1285 (*tres liberas Egrenses, censum duarum librarum Egrensiarum*),³⁷ 10. března 1289 (*Egrensis ponderis*),³⁸ 14. dubna 1291 (*usualis et egrensis ponderis*),³⁹ 24. října 1291 (roční berně chebských měšťanů králi Václavu II. *de Moneta Egrensi...centum talenta Halensium denariorum*),⁴⁰ 5. února 1295 (koupě lesa za *sexaginta marcis usualis argenti Egrensis ponderis*),⁴¹ 1. září 1295 a 25. října 1298 (prodej hradu Libá za 600 hřiven stříbra chebské měny a 200 liber haléřů).⁴² Na druhou stranu je třeba vzít v potaz, že se oběh mincí vyznačoval i v monetizovaném prostředí jistou sezónností, náhlým a krátkým přílivem a odlivem ražených peněz. Produkce mincí závisela na nepravidelném přísunu stříbra, pagamentu či cizích ražeb do mincovny a oběh byl spojen s krátkodobými příležitostmi k jejich uplatnění.⁴³

²⁷ Franc 2011, s. 99.

²⁸ Podrobně k tomu Kubů 2006.

²⁹ ME, č. 202, s. 72–73 (1243); ME, č. 347, s. 127–128 (1281); ME, č. 353, s. 129–130 (1282).

³⁰ Castelin 1951, s. 56 uvažoval o přerušení ražby na konci 12. století.

³¹ Schneider 2021, s. 87 nadhodil myšlenku přerušení činnosti chebské mincovny ve druhé polovině 13. století.

³² ME, č. 186, s. 67.

³³ Siegl 1902, s. 126, pozn. 3.

³⁴ ME, č. 231, s. 83.

³⁵ ME, č. 239, s. 86. Viz též Castelin 1951, s. 57, pozn. 27.

³⁶ ME, č. 287, s. 104–105.

³⁷ ME, č. 367, s. 135–136.

³⁸ ME, č. 402, s. 148.

³⁹ ME, č. 430, s. 159.

⁴⁰ ME, č. 438, s. 162.

⁴¹ ME, č. 468, s. 172–173.

⁴² ME, č. 471, s. 174 a č. 503, s. 183–184.

⁴³ Spufford 2002, s. 95–99. Jak nejnověji doložil Tomáš Klir (*Klir 2020*, s. 209–240), ani v pozdním středověku nepronikla monetizace na Chebsku do všech sociálních vrstev se stejnou intenzitou.

Chebské mincovnictví bylo od počátku úzce spojeno s mincovnictvím bavorsko-francským. Odtud byl také přijat způsob počítání: neražené stříbro bylo počítáno na marky, tj. hřivny, původně řezenské, později nepatrně lehčí marky norimberské. Ražené mince označované v latinských pramenech jako *denarii* a v německých jako *Pfennige* byly počítány na talenty po 240 kusech a na dlouhé šilinky (*solidi longi*) po 30 kusech, takže talent měl 8 šilinků.⁴⁴ Hospodářský region Frank a Chebska byl z mincovního hlediska vázaný na starší *denarius ratisponensis*. Souběžný oběh chebských ražeb s řezenskými, doložený mimo jiné v listině z 31. května 1272,⁴⁵ naznačuje, že oba typy mince byly paritně směnitelné, což byl patrně důvod ke vzniku paralelních či příbuzných emisí.⁴⁶

Mince 12. a 13. století se postupně rozšířily do různých sfér života, jejich kupní síla však nestačila uspokojit všechny potřeby. Doklady o sílící monetizaci na Chebsku přinášejí relativně početné zmínky o minci datované již do první třetiny 13. století.⁴⁷ Uplatnila se v obchodu i ve stavebnictví, sloužila k výběru cla a mýtného, k výplatám mezd řemeslníků a městských úředníků a v neposlední řadě jako prostředek k finančnímu krytí provozu klášterů. Realizaci větších platebních transakcí s nemovitostmi zajišťovalo neražené stříbro ve formě slitků, popřípadě velké množství drobných mincí (haléřů) přijímaných na váhu. Šlo o praxi, která se prosadila v poslední čtvrtině 13. století, kdy se vyšší mincovní nominály (groše či florény) ve střední Evropě ještě nerazily. Požadavky na objem raženého drahého kovu v oběhu totiž se stoupajícím počtem obyvatel města a jejich aktivit neustále rostly.

Chebské feniky nebyly typickou regionální mincí. Podle svědectví nálezů mincí⁴⁸ našly uplatnění nejen při krytí běžných výdajů v každodenním životě na Chebsku, ale spolu s jinými nominály i v dálkovém obchodě. Největší počet nálezů se soustředí do širšího regionu historického Chebska (nálezy Cheb – okolí, Horní Lažany u Chebu, Wondreb,⁴⁹ Marktredwitz, Tirschenreuth, Vysočany na Tachovsku, Kraslice) a do fenikové měnové oblasti západních a jihozápadních Čech (nálezy Verušičky, resp. Štoutov,⁵⁰ Dožice, Sušice, Budislavice,⁵¹ Starý Plzenec⁵²). Sporadicky pronikaly i do vzdálenějších regionů Čech s převahou brakteátové formy denáru

⁴⁴ Castelin 1951, s. 52.

⁴⁵ *Quinque talenta et sexaginta denarios Monete Ratisbonensis...et...LX denarios egrenses* (ME, č. 287, s. 105).

⁴⁶ Metcalf 1961, s. 30.

⁴⁷ Srov. deset zmínek o minci z let 1217–1230 v edici *Monumenta Egrana*.

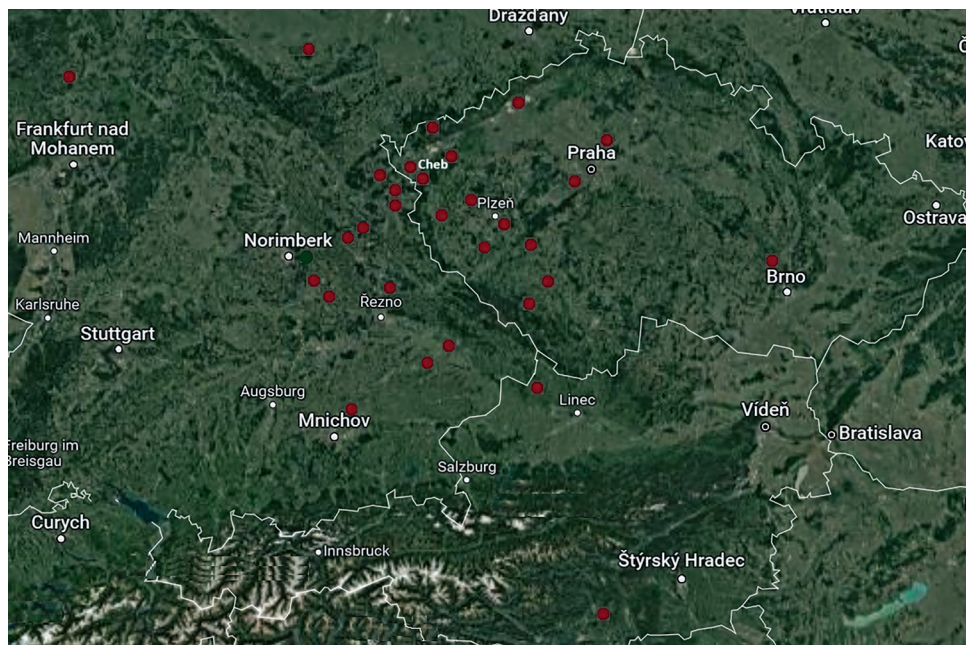
⁴⁸ Větší část nálezů chebských feniků zachytili Castelin 1951, s. 51–72 a Hásková 1972, Verušičky, Borotín, Dožice, Sušice, Vysočany, Wondreb 1893, Wondreb 1921, Kraslice, Tirschenreuth, Kraslice, Ohrdruf, Pfaffenmünster, Niederranna, Marburg, Cheb – okolí, Marktredwitz, Baardorf.

⁴⁹ Geyer 1925, s. 372–377. Srov. i Geyer 1935, s. 63–67.

⁵⁰ Schneider 2023, s. 442, pozn. 28 upozornil na fakt, že nález ze Štoutova je totožný s nálezovou lokalitou Verušičky na Karlovarsku. Mince nalezené poblíž samostatně stojícího kostela totiž spadají do katastrálního území obce Štoutov.

⁵¹ Schneider 2023, s. 439–448.

⁵² Kaiser – Militký 2006.

Obr. 1. Mapa nálezů chebských feniků 12. a 13. století (zpracoval autor).

(nálezy Teplice,⁵³ Tetín⁵⁴ a Bořanovice⁵⁵ v okolí Prahy). Poměrně široký byl okruh jejich oběhu v Říši: nálezy mincí zahrnují Durynsko (Ohrdruf),⁵⁶ Hesensko (Marburg),⁵⁷ Bavorsko (Pfaffenmünster u Straubingu),⁵⁸ Horní Rakousy (Niederranna na Dunaji)⁵⁹ a Korutany (Baardorf). Nejvýchodnější známou lokalitou s nejstaršími typy chebských feniků je moravská obec Borotín (okr. Blansko). Pokud rozšíříme okruh mincovních nominálů ražených v Chebu o další tři emise z počátku 70. let 13. století (podrobněji k tomu níže), pak se zvýší i počet depotů o pět dalších z Horní Falce (Hirschau, Waldau, Großalfalterbach, Neumarkt, Wald), dva z jižního Bavorska (Zeholfing, Erdinger Moos) a tři z Čech (Stříbro, Nehodiv, Tetín – kaple sv. Kateřiny). Jedná se tedy celkem o třicet mincovních nálezů, jejichž zakreslení do mapy ukazuje, že oběh chebských feniků byl intenzivnější, než se dosud předpokládalo (obr. 1). Na bavorské straně se chebské nominály uplatnily souběžně

⁵³ Nemeškalová-Jiroudková 1960, s. 239–245.

⁵⁴ Miličský et al. 2008, s. 137–145; Zaoral – Miličský 2011, s. 1664–1670. Kromě tohoto depotu s chebským fenikem z let 1220–1235 je z Tetína znám ještě jiný nález chebské mince typu Castelin č. 35 připisované Přemyslu II. Otakarovi. Viz Castelin 1951, s. 65.

⁵⁵ Schneider 2021, s. 71–92.

⁵⁶ Hävernack – Suhle 1955, s. 285–389.

⁵⁷ Buchenau 1924. Nález obsahoval dva chebské feniky.

⁵⁸ Raimann 1895.

⁵⁹ Doblinger 1955.

s řezenskými a norimberskými feniky a v oblasti jihozápadních Čech doplňovaly oběživo sestávající vesměs z bavorských feniků a jejich plzeňských imitací, k nimž ve druhé polovině 13. století přibýly i české brakteáty.

Nejstarší chebské ražby z osmdesátých a devadesátých let 12. století jsou dokladem o pronikání německého vlivu na východ, reprezentovaného poměrně kvalitní mincí v době, kdy ryzost denárů ražených v sousedních Čechách klesala za vlády knížete Bedřicha (1172–1173, 1178–1189) až na nejnižší vnitřní hodnotu (110/1000). Říšská mincovna v Chebu vznikla v návaznosti na starší mincovnu norimberskou jako průvodní znak teritorializace mince. Těsné vazby na Norimberk se projeví nejen v organizační struktuře mincovny, ale i ve vzhledu mincí, které jsou norimberským ražbám velmi podobné, takže je poměrně obtížné je od sebe odlišit. Mincmistrů v Chebu a Norimberku své feniky obrazově a hodnotově sladili natolik, že byly vzájemně směnitelné, a tak norimberští kupci v Chebu a chebští v Norimberku mohli bez obtíží používat své mince a zřejmě ani nebylo třeba je směňovat.⁶⁰

Za hlavní kritérium typologického rozlišení bývá považována podoba střížku.⁶¹ Starší chebské feniky mají menší, silnější čtyřhranný střížek, zatímco střížek norimberských mincí byl o něco širší, slabší a okrouhlý. U mladších feniků 13. století je širší střížek naopak typický pro emise chebské mincovny. Dalším typologickým znakem sloužícím jako vodítko k chronologickému zařazení chebských ražeb je počet obloučků na okraji mince.⁶² Velmi blízké si jsou ústřední motivy na vnitřních obrazech, jejichž matrice si mincmistři navzájem vyměňovali. Rozdíly jsou naopak v dekorativních prvcích na vnějším obvodu mince.

Z velkého a dobře popsání nálezu Hersbruck u Norimberka,⁶³ ukrytého kolem roku 1270, který obsahoval 35 typů norimberských feniků v celkovém počtu téměř 8 000 kusů, je zřejmé, že oběžná doba norimberských (a nejspíš i chebských) feniků byla delší, než jak to bylo běžné v soudobé praxi spojené s pravidelnou výměnou peněz (*renovatio monetarum*).⁶⁴ Příčinou mohla být menší regulace, již chebské a norimberské feniky podléhaly, na rozdíl od mincí ražených v Řezně či Augsburgu. Obecně platí, že dlouhá doba oběhu a velké množství typů v rámci jednoho nálezu typologii a chronologii mincí ztěžují.

Jarmila Hásková dělí chebské feniky na dvě skupiny: starší čtyřhranné (1180–1220) a mladší kruhové (1220–1300).⁶⁵ Díky novým nálezům je dnes možné chronologii a typologii mincí ražených v Chebu ve 12. a 13. století zpřesnit a rozdělit ji do čtyř etap: první (1180–1220), druhá (1220–1265), třetí, vymezená vládou Přemysla II. Otakara na Chebsku (1266–1276), a čtvrtá, kterou vyplňují vlády Rudolfa I. Habsburského (1276–1291) a Václava II. (1291–1304).

⁶⁰ Kamp 1963, s. 528.

⁶¹ Hásková 1972, s. 7–8; viz též Hásková 1975, s. 117–121, tab. VI.

⁶² Hásková 1972, s. 9.

⁶³ Srov. Gebhart 1936, pozn. 17.

⁶⁴ Metcalf 1961, s. 29–30, odhaduje dobu jejich oběhu na více než půl století.

⁶⁵ Srov. katalog chebských ražeb in: Hásková 1972, s. 33–55.

Obr. 2. Nejstarší chebské feniky (výběr; zvětšeno): a – cca 1180–1200 (Hásková 1972, kat. č. 2, 8, 13, 4, 14, 10); b – cca 1200–1220 (Hásková 1972, kat. č. 21, 27).

Pro nejstarší chebské feniky o průměrné hmotnosti 0,7 g a ryzosti 700/1000 je typické řemeslně jednoduché výtvarné provedení. Mince této skupiny lze rozdělit na dvě podskupiny: typy emitované rámcově v letech 1180–1200 a 1200–1220. Na těchto ražbách s jednoduchými až hrubými obrazy se objevují různé motivy: růžice (typ Hásková č. 2, obr. č. 2a), dvě věže s románským portálem a křížem mezi nimi (typ Hásková č. 10, obr. č. 2a), odkazující patrně na farní kostel sv. Mikuláše, či labuť, která je v křesťanské tradici atributem Panny Marie (typ Hásková č. 13, obr. č. 2a). Některé z nich prokazatelně odrážejí vazby štaufských panovníků na Itálii. Konkrétně jde o feniky s centrálním písmenem S (typ Hásková č. 3 a 4, obr. 2a, a Hásková č. 27, obr. 2b), odvozené od ražeb Sienské republiky,⁶⁶ s centrálním bodem (typ Hásková č. 14, obr. 2a, a Hásková č. 15), jež souvisí s normanskými mincovnami v Kampánii a na Sicílii,⁶⁷ a o typy s rovnoramenným křížem v různých podobách (typ Hásková č. 10, obr. 2a, a Hásková č. 11 a 20), který se na normanských ražbách objevuje rovněž často. Obraz na rubní straně chebských feniků, nejčastěji s motivem orlice, je jen málokdy čitelný, což je způsobeno značně vypouklými obloučky na líci. Dobře patrný je na exempláři s rovnoramenným křížem v hladkém plastickém kroužku (typ Hásková č. 21, obr. 2b).

⁶⁶ Sienská mince (typ Biaggi 1992, č. 2536) se razila v letech 1180–1390. Jde tedy o soudobou ražbu s ražbami chebskými.

⁶⁷ Motiv s centrálním bodem (typ Biaggi 1992, č. 14 a 15) se objevuje na tari, křesťansko-arabské minci, kterou Normané od 11. století razili v mincovnách Amalfi a Salerno, ve 12. století také v Palermu.

Během druhého desetiletí 13. století došlo v širším středoevropském regionu ke změně podoby i ryzosti mincí. Mincovny v Norimberku a Chebu začaly razit nové feniky kruhového tvaru o mírně nižší ryzosti. K mincovní reformě byl donucen přistoupit i český král, který v důsledku rostoucího počtu zahraničních nominálů, jež do Čech přinášeli kolonisté, přicházel o značné zisky z mincovního regálu. Jedinou možností, jak ukončit vleklou krizi domácího oběživa, bylo zavést mince z kvalitního stříbra po vzoru sousedních zemí. Patrně po roce 1216 došlo ve Starém Plzenci k zaražení nových denárů fenikového typu, z nichž některé přímo imitovaly řezenské vzory.⁶⁸ Vliv fenikové mince z Bavorska však nebyl tak silný, aby ovládl celé přemyslovské panství, a omezil se pouze na jihozápad Čech. Masovějších rozměrů nabyl oběh míšeňských brakteátů ve zbytku země, a tak zřejmě v roce 1222 přistoupil Přemysl I. Otakar k zavedení nové pražské hřivny o hmotnosti 253 g a k ražbě prvních českých brakteátů podle míšeňského vzoru.⁶⁹

Na nových chebských fenicích se vedle tradiční růžice, křížků či širokých lilií (typ Hásková č. 34, obr. 3a) objevuje motiv slunce a půlměsíce (typ Hásková č. 30, obr. 3b), orlice s rozepjatými či zdviženými křídly (typ Hásková č. 28, 29, obr. 3c, a č. 32) a jednoocasého lva kráčejícího doprava (typ Hásková č. 35, 38 a 39, obr. 3d–f). Těmito obrazovými náměty byl tehdejší člověk doslova obklopen, nejvíce v kostelích. Vyskytovaly se na pečetích, textilích, dlaždicích, hlavicích sloupů, svornících a dalších architektonických člancích. Příkladem originálního propojení lněného plátna s mincemi je chebské antependium. Když na počátku 14. století chebská mincovna zhruba na 50 let přerušila činnost, využily místní klarisky vnitřní obrazy starých, v té době již neplatných feniků k dekoraci mimořádného, korálky vyšívaného antependia. Vyzdobily jimi jak sloupy, tak oděv dvaceti zobrazených světců.⁷⁰

Obrazy na chebských fenicích však mají i figurální podobu. Typ s poprsím císaře Fridricha II. na líci a se dvěma korunovanými lvy, pod nimiž je umístěna vpravo hledící orlice, na rubu (typ Hásková č. 43, obr. 3g) byl pravděpodobně ražen v souvislosti s dvorským sněmem konaným v Chebu v roce 1239, na němž se projednávala podpora císaře proti papeži.⁷¹ Zřejmě o něco mladší (1240–1242?) je typ se zprava vyobrazenou hlavou norimberského buticularia Marquarda (typ Hásková č. 36, obr. 3h). V souladu se snahou Štaufů o centralizaci mincovních a měnových poměrů spadala v první polovině 13. století ražba mincí v Norimberku a Chebu pod společnou finanční správu norimberského buticularia (číšníka), vysokého správního úředníka, který měl jménem císaře kromě soudní pravomoci i dohled nad ražbou mince.⁷² Byl postaven na roveň chebskému zemskému soudci, jak je zřejmé z listiny z roku 1242, již byli oba vysocí úředníci (zde norimberský buticularius Marquard a chebský zemský soudce Ramung) pověřeni Fridrichem II., aby se postarali o navrácení zcizeného majetku kláštera v Bamberku.⁷³

⁶⁸ Hásková 1983, s. 158.

⁶⁹ Poznatky o měnových poměrech 13. století nejnověji shrnuli Schneider – Zaoral 2018, s. 23–28.

⁷⁰ Tietz-Strödel 1992, s. 248–258.

⁷¹ Zezulka 2017, s. 56.

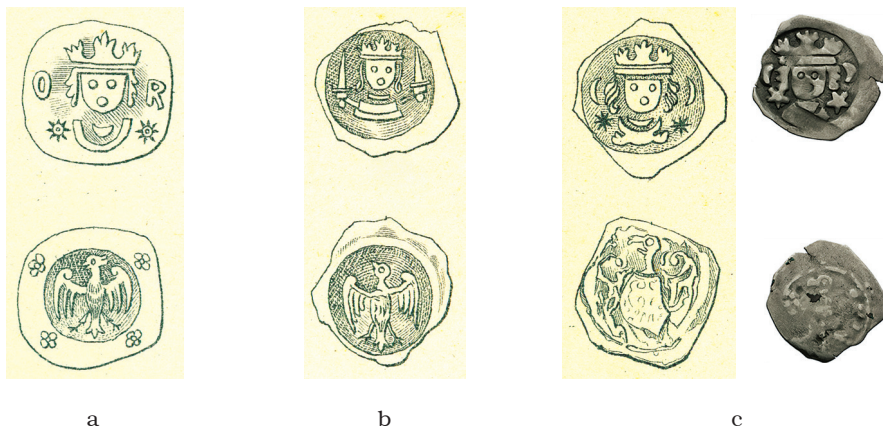
⁷² Castelin 1951, s. 58–62.

⁷³ ME, č. 196, s. 70. Srov. Sturm 1965, s. 77.

Obr. 3. Chebské feníky z let 1220–1265 (výběr; zvětšeno): a – Hásková 1972, č. 34; b – Hásková 1972, č. 30; c – Hásková 1972, č. 29; d – Hásková 1972, č. 35; e – Hásková 1972, č. 38; f – Hásková 1972, č. 39; g – Hásková 1972, č. 43; h – Hásková 1972, č. 36.

Dosud používaný katalog chebských mincí z pera Jarmily Háskové ovládnutí Chebska Přemyslem II. Otakarem (1266–1276) nereflktuje. Na konkrétních příkladech lze přitom doložit, že panovníci ražbou mince manifestovali svou moc v každé zemi, kterou získali v rámci expanzivní politiky. Řídili se v té době běžně respektovanou zásadou, že zeměpán má právo na minci a clo v každém městě, ve kterém se zdrží. Přemysl II. Otakar tuto zásadu uplatňoval nejen na domácí půdě,

Obr. 4. Uvažované chebské feniky Přemysla II., 1270–1275? (a–c) (podle: *Kaiser – Militký 2006*, s. 238–239, obr. č. 5–7).

kde během jeho vlády byla založena řada nových mincoven, ale i v nově získaných alpských zemích⁷⁴ a nejspíš i na Chebsku.

Za chebskou ražbu Přemysla II. Otakara lze pravděpodobně považovat typ s korunovaným poprsím mezi písmeny O a R (Otakar – Rex) a pod nimi vyobrazenými dvěma hvězdami na lici a s orlicí v hladkém kroužku a čtyřmi čtyřlístky růžicemi na rubu (obr. 4a), který byl nalezen v oltáři kaple sv. Kateřiny na Tetíně.⁷⁵ Z depotů jsou známy i další dva typy, které patří do stejné skupiny. Je na nich vyobrazeno stejné korunované poprsí, v jednom případě se dvěma půlměsíci na místě písmen O a R (obr. 4c), ve druhém se dvěma vztyčenými meči, po jednom v každé ruce (obr. 4b).⁷⁶ Existenci chebských půlfeniků s půlměsíci lze patrně považovat za součást měnové reformy z konce šedesátých let 13. století. Jsou dokladem snahy Přemysla II. Otakara zavádět ražbu polovičních nominálů (obolů), s níž započal již ve čtyřicátých letech jako markrabě moravský postupně na všech územích, která během svého života ovládl.⁷⁷ Zdá se, že feniky a půlfeniky s půlměsíci patřily k velmi početným emisím, neboť jsou zastoupeny v řadě nálezů z Horní Falce (Hirschau, Waldau, Großalfalterbach, Neumarkt, Wald), Bavorska (Zeholfing, Erdinger Moos) i Čech (Stříbro, Nehodiv, Tetín).⁷⁸ Tři typy chebských půlfeniků odpovídající norimberským půlfenikům obsahoval také nález z Pfaffenmünsteru, ukrytý okolo roku 1280.⁷⁹

Uvažované Přemyslovy chebské feniky vycházejí typově z majestátního zpodobení vladaře na královských pečetích z let 1262 a 1270 (obr. 5a), které se v podobě

⁷⁴ Krejčík 1979.

⁷⁵ Casteln 1951, s. 65 uvádí hmotnost této mince 0,650 g. Srov. též Fiala 1895 č. 2700, tab. č. XXXV/10.

⁷⁶ Fiala 1895, č. 2701, tab. č. XXXV/11; Kaiser – Militký 2006, s. 238–239, obr. č. 5–7.

⁷⁷ K zavedení polovičních nominálů v Čechách a Rakousku okolo roku 1268 srov. Zaoral 2005, s. 76.

⁷⁸ Seznam nálezů s tímto fenikem a půlfenikem souhrnně uvádí Emmerig 1993, s. 205–206 (typy M a M H).

⁷⁹ Raimann 1895, s. 67–91.

Obr. 5. a – pečeť Přemysla II. Otakara z roku 1270; b – Čechy, brakteát Přemysla II. Otakara (typ Cach č. 805); c – vídeňské feniky Přemysla II. Otakara (typ CNA č. B 176) a Rudolfa I. (typ CNA, č. B 186); d – štýrský feník Přemysla II. Otakara (typ CNA č. D 13; zvětšeno).

korunovaného poprsí s žezlem a jablkem v rukou, nebo jen s korunovaným poprsím bez dalších atributů moci stalo předlohou pro český brakteát typu Cach č. 805 (obr. 5b),⁸⁰ vídeňské feniky Přemysla II. Otakara (typ CNA č. B 176, obr. 5c)⁸¹ a Rudolfa I.

⁸⁰ Cach 1974.

⁸¹ Tento typ je datován do let 1275–1276, viz Prokisch – Kühtreiber 2004, s. 55.

(typ CNA č. B 186, obr. 5c), štyrský fenik Přemysla II. Otakara (typ CNA č. D 13, obr. 5d) a patrně i pro zmíněné feniky ražené v Chebu, jež lze považovat za charakteristické protějšky norimberských ražeb Rudolfa I.: tam i zde korunované poprsí nového zeměpána a znak říšského města hlásají nároky obou soupeřů připravujících se na rozhodující boj. Rubní strana těchto mincí je opatřena obrazem orlice, hledící většinou heraldicky vlevo, někdy však i vpravo (např. typ Hásková č. 40, obr. 6). Orlice s hlavou otočenou heraldicky vlevo se objevuje na nejstarší chebské pečetí z roku 1242⁸² (obr. 7) a bývá pokládána za znak Chebu. S takto zobrazenou orlicí se však setkáváme i na norimberských fenicích. Karl Siegl uvádí, bohužel bez podrobnějšího komentáře, že český král dal jako první razit mince s městským znakem.⁸³ Zdá se však, že je na všech uvažovaných ražbách Přemysla II. Otakara vyobrazena stejná říšská orlice.

Obr. 6: Chebský fenik typu Hásková č. 40 s hlavou orlice otočenou heraldicky vpravo (zvětšeno; podle *Dea Moneta*, e-aukce č. 21, pol. č. 921).

Většina autorů považuje zmíněné typy za plzeňské.⁸⁴ Uvádím dva důvody, proč by podle mého názoru měly být lokalizovány do Chebu. Za první, asi nejpádnejším argumentem je údaj v listině datované 31. května 1272 o částce 60 denárů chebské mince, která měla být vyplacena zemskému soudci. Žádné jiné typy feniků ze sedmdesátých let, jež by mohly být považovány za chebské, nejsou známy. O plzeňských mincích se písemné prameny z této doby nezmiňují. Za druhé, odlišit orlici chebskou od říšské není možné. Na chebské pečetí stejně jako na uvažovaných chebských fenicích je vyobrazená orlice v plné shodě s orlicí na norimberských fenicích a logicky tak zapadá do kontextu Chebu jako říšského města, v němž se konaly říšské sněmy, lépe než do kontextu Plzně. Je zřejmé, že nejde o plzeňské imitace řezenských feniků, jak je známe z tetínského nálezů ukrytého asi v roce 1235, který obsahuje mincovní typy z první třetiny 13. století.⁸⁵ Plzeňské imitace se v nálezech na Chebsku nevyskytují.

⁸² Poprvé je městská pečeť doložena na listině z roku 1242 (*ME*, č. 197, s. 71). *Siegl* 1931, s. 13 se bez dalších důkazů domníval, že pečeť byla používána již okolo roku 1230.

⁸³ *Siegl* 1902, s. 128; srov. též *Hásková* 1972, s. 24, pozn. 20.

⁸⁴ Typy s písmeny O a R a s dvěma půlměsíci považoval za plzeňské již *Fiala* 1895, č. 2700 a 2701 a tab. č. XXXV/10 a 11. Tento názor zastávají také *Emmerig* 1993, s. 205–206 a naposledy *Kaiser – Militký* 2006, s. 237–239. Za chebský označil typ s písmeny O a R jen *Castelin* 1951, s. 65–66.

⁸⁵ *Militký et al.* 2008, s. 137–145.

Obr. 7. Nejstarší chebská pečeť na listině z roku 1242 (zvětšeno; foto Státní okresní archiv Cheb).

S růstem populace ve druhé polovině 13. století se zvyšovala poptávka po mincích. Ražba tlustých feniků byla ukončena ve druhé polovině sedmdesátých let, kdy se na Chebsku začal masově šířit nový typ mince z říšské mincovny ve Švábském Hallu, hallský denár – halěř. Pod vlivem těchto lehčích nominálů byly zpočátku v Chebu raženy půlfeniky, které se měly rovnat jednomu novému halěři. Nicméně halěře byly v Říši vybijeny v tak velkém množství, že bylo nutné se jim přizpůsobit. Proto bylo zrno norimberských a zřejmě i jim blízkých chebských feniků sníženo zhruba na polovinu dosavadní hmotnosti.⁸⁶ V Norimberku k tomu došlo v roce 1285, v Chebu nejpozději v roce 1291, jak dosvědčuje zmínka o roční berni chebských měšťanů (*de Moneta Egrensi...centum talenta Halensium denariorum*) obsažená v listině Václava II. z roku 1291, kterou český král potvrzuje privilegia udělená městu Přemyslem II. Otakarem a Rudolfem I.⁸⁷ Z téhož roku pochází také poslední záznam o norimberské minci a místo ní jsou v pramenech uváděny pouze libry hallských feniků.⁸⁸ Halěře se stereotypně se opakujícím motivem ruky na lici a kříže na rubu razantně vytlačovaly dosavadní typy mincí, které zůstávaly v oběhu i několik desítek let.

Spíš než o přerušení činnosti chebské mincovny můžeme pro tuto dobu uvažovat o ražbě „napodobenin“ hallských obchodních halěrů, které se vyskytly ve

⁸⁶ Castelin 1951, s. 68.

⁸⁷ ME, č. 438, s. 162.

⁸⁸ Gebhart 1936, s. 136.

Obr. 8. Nález hallských halěrů z Opatova u Lubů (podle *Beránek 2015*, s. 261).

značném počtu v nálezech z Pechtnersreuthu (okr. Tirschenreuth),⁸⁹ Hájů u Chebu (osada Svatý Kříž; okr. Cheb)⁹⁰ a z Opatova u Lubů I a II (okr. Cheb, obr. 8).⁹¹ Složení obou nálezů z Opatova názorně vypovídá, z jakých oblastí Říše se mince do Chebu na přelomu 13. a 14. století dostávaly: vedle dominujících hallských halěrů v nich byly identifikovány halěře biskupů z Würzburgu a Bamberku, braniborských markrabat z Coburgu a Spandau, městský halěr ze Špýru, vládní halěře z Frankfurtu n. M. a kutnohorský parvus Jana Lucemburského. S rostoucí monetizací šly ruku v ruce i určité demonetizační tendence, které byly důsledkem rozporu mezi neexistencí středního nominálu a potřebou stále většího množství drahého kovu v oběhu. V písemných pramenech poslední čtvrtiny 13. století se v souvislosti s haléri objevují zmínky o přepočtu těchto mincí na váhu drahého kovu.⁹² Vzhledem k tomu,

⁸⁹ Šebesta 2008.

⁹⁰ Militký 2014.

⁹¹ Bäumlová 2016.

⁹² Srov. přepočet würzburgských nominálů na libry (2 libry würzburgských feniků a 40 liber halěrů) v listině z roku 1279, již biskup ve Würzburgu prodává dvůr valdsaskému klášteru (*ME*, č. 330, s. 122). Oběh würzburgských mincí první poloviny 14. století na Chebsku potvrzují nálezy z Opatova. V listinách datovaných do roku 1294 se zmiňují jak přepočty mincí na váhu, tak platby neraženým kovem: 300 hřiven...10 liber hallských denárů (*ME*, č. 458, s. 169), 300 hřiven stříbra chebské váhy (*ME*, č. 459, s. 169–170). Podobně listiny z 1. září 1295 a 25. října 1298 uvádějí v souvislosti s prodejem hradu Libá 600 hřiven stříbra chebské měny a 200 liber halěrů (*ME*, č. 471, s. 174 a č. 503, s. 183–184).

že nejsou známy žádné nálezy, v nichž by se společně vyskytovaly hallské haléře a chebské feniky, nelze vyloučit možnost, že některé z mincí, které považujeme za produkt mincovny ve Švábském Hallu, mohly vzniknout v Chebu. Dosud nevyřešenou otázkou zůstává, podle jakých kritérií určit haléře ražené v Chebu a odlišit je od haléřů švábských a od rozsáhlé skupiny anonymních bavorsko-franckých mincí. Zdá se, že ve všech mincovnách jihu německého měnového okruhu, kam patřil i Cheb, se razil stejný typ mince, podobně jako se určitý typ brakteátu ve stejné době razil souběžně ve všech činných českých mincovnách, a proto ani v budoucnu nebude odlišení možné.

Potenciální ražba chebských imitací hallských haléřů v každém případě netrvala déle než do roku 1300, kdy v důsledku grošové reformy byla pozastavena činnost všech mincoven na území ovládaném Václavem II. a založena nová centrální mincovna v Kutné Hoře. V roce 1305 bylo Chebsko norimberským mírem na základě dohody mezi Václavem III. a císařem Albrechtem vráceno k Říši. Znovu se mince v Chebu razily až za vlády Karla IV. ve druhé polovině 14. století.

Studie využila databázi Czech Medieval Sources online, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2023062).

Prameny

ME – Gradl, H. (ed.) 1886: Monumenta Egrana, I. Band (805–132). Eger.

Literatura

- Bäumlová, M. 2016: Mincovní depoty z Opatova a měnové poměry na waldsaských državách ve 13. a 14. století v kontextu písemných pramenů. Sborník muzea Karlovarského kraje 24, s. 7–30.
- Beránek, M. 2015: Der Münzhort aus Abtsroth/Opatov bei Schönbach/Luby. In: Chvojka, O. – Chytráček, M. – Gruber, H. – Hustý, L. – Michálek, J. – Sandner, R. – Schmotz, K. – Traxler, S. (eds.): Fines Transire 24. Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen/ Oberösterreich, s. 259–269.
- Biaggi, E. 1992: Monete e zecche medievali italiane. Dal VIII al Sec. XV. Torino.
- Buchenau, H. 1924: Der Marburger Brakteatenfund. Blätter für Münzfreunde 15, s. 77–93.
- Cach, F. 1974: Nejstarší české mince III. Praha.
- Castelin, K. 1951: O chebském mincovnictví v 12. a 13. století. Numismatický časopis československý 20, s. 51–72.
- CNA – Koch, B. 1994: Corpus Nummorum Austriacorum. I. Mittelalter. Wien.
- Doblinger, M. 1955: Drei oberösterreichische Münzfunde des 13. Jahrhunderts, 2. Der Pfennigfund von Niederranna. Wiener Numismatische Zeitschrift 76, s. 61–70.
- Emmerig, H. 1993: Der Regensburger Pfennig. Berlin.
- Fiala, E. 1895: České denáry. Praha.
- Franc, J. 2011: Chebsko a ministerialita. Dvojitá identita regionu. Disertační práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra historie. Online.

- Dostupné z: http://encyklopedie.cheb.cz/administrace/soubory_varia/1526552326_cz_32_chebsko_a_ministerialita_dvoji_identita_regionu.pdf [Cit. 2024-09-23].
- Gebhart, H. 1936: Der Münzfund von Hersbruck. Mitteilungen der Bayerischen Numismatischen Gesellschaft 54, s. 63–153.
- Geyer, H. 1925: Egerer Münzen aus dem Fund Wondreb 1921. Blätter für Münzfreunde 60, s. 372–377.
- Geyer, H. 1935: Prägezeiten der Egerer und Regensburger Münzen aus dem Fund von Wondreb, 1921. Der Münzensammler 8, s. 63–67.
- Hásková, J. 1972: Chebské mince z 12. a 13. století. Cheb.
- Hásková, J. 1975: Poznámka k chebskému mincování na počátku 13. století. Numismatický sborník 8, s. 117–121.
- Hásková, J. 1983: Osídlení a směna v západních Čechách do konce 13. století v historické výpovědi nálezů mincí (nástin problematiky). Minulostí Západočeského kraje 19, s. 153–161.
- Hävernicks, W. – Suhle, A. 1955: Fund von Ohrdruf, Kr. Gotha (II). Vergraben um 1290/95. In: Hävernicks, W. (ed.): Die mittelalterlichen Münzfunde in Thüringen. Jena, s. 285–390.
- Jan, L. 2015: Václav II. Král na stříbrném trůnu. Praha.
- Kaiser, L. – Militký, J. 2006: Hromadný nález mincí 2. poloviny 13. století ze Starého Plzeňce (okr. Plzeň-jih). Numismatický sborník 21, s. 234–241.
- Kamp, N. 1963: Münzprägung und Münzpolitik der Staufer in Deutschland. Hamburger Beiträge zur Numismatik 17, s. 517–544.
- Kejř, J. 1998: Vznik městského zřízení v českých zemích. Praha.
- Klír, T. 2020: Rolnictvo na pozdně středověkém Chebsku. Sociální mobilita, migrace a procesy pustnutí. Praha.
- Krejčík, T. 1979: Mincovníctví Přemysla Otakara II. v alpských zemích. Folia Historica Bohemica 1, s. 209–224.
- Kubů, F. 1997: Štaufská ministerialita na Chebsku. Cheb.
- Kubů, F. 2006: Chebský městský stát. Počátky a vrcholné období do počátku 16. století. České Budějovice.
- Metcalf, D. M. 1961: The Coinage of South Germany in the Thirteenth Century. London.
- Militký, J. 2014: Depot obchodních haléřů města Hall am Kocher (Švábský Hall) ze Svätého Kříže (okr. Cheb). Numismatické listy 69, s. 16–23.
- Militký et al. 2008: Poklad mincí ze 13. století z Tetína (okr. Beroun). Předběžná zpráva o nálezu a stavu jeho zpracování. Folia numismatica 21, s. 137–145.
- Nemeškalová-Jiroudková, Z. 1960: Nález mince v románské bazilice v Teplicích. Umění 8, s. 239–245.
- Prokisch, B. – Kührtreiber, T. 2004: Der Schatzfund von Fuchsenhof. Linz.
- Raimann von, F. 1895: Der Münzfund bei Pfaffenmünster. Mitteilungen der Bayerischen Numismatischen Gesellschaft 14, s. 67–91.
- Schneider, P. 2021: Nález mincí ze 13. století z Bořanovic (okr. Praha-východ). Numismatické listy 76, s. 71–92.
- Schneider, P. 2023: Ein Fund von Egerer Pfennigen aus Budislavice (Bezirk Pilsen-Süd, Tschechische Republik). In: Aspertsberger, A. – Boros, M. – Hartner, J. – Hylla, A. – Lörntz, A. – Prokisch, B. (eds.): Swer den pfenninc liep hât. Festschrift für Hubert Emmerig zum 65. Geburtstag. Wien, s. 439–448.
- Schneider, P. – Zaoral, R. 2018: Mincovníctví Českého království ve 13. století. In: Schneider, P.: Levínská Olešnice. Nález mincí ze 13. století. Praha, s. 23–28.
- Siegl, K. 1902: Geschichte der Egerer Münze. Festschrift des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, s. 126–153.
- Siegl, K. 1931: Eger und das Egerland im Wandel der Zeiten. Eger.

- Spufford, P. 2002: Power and Profit: the Merchant in Medieval Europe. London.*
- Sturm, H. 1960: Eger. Geschichte einer Reichsstadt. Augsburg. (2. vyd.)*
- Sturm, H. 1965: Eger, Nürnberg und Prag. Die Grundlagen ihrer Wechselbeziehungen im hohen und späten Mittelalter. Bohemia 6, s. 72–92.*
- Šebesta, P. 2008: Nálezy hallských feniků v historickém Chebsku. Sborník muzea Karlovarského kraje 16, s. 341–344.*
- Tietz-Strödel, M. 1992: Das Egerer Antependium. In: Schreiner L. (ed.): Kunst in Eger: Stadt und Land. München – Wien, s. 248–258.*
- Zaoral, R. 2005: České a moravské ražby z pokladu Fuchsenhof. Numismatický sborník 20, s. 61–108.*
- Zaoral, R. – Miličtý, J. 2011: The Hoard of Tetín (Czech Republic) in the Light of Currency Conditions in the Thirteenth-Century Bohemia. In: Holmes, N. (ed.): Proceedings of the XIVth International Numismatic Congress: Glasgow 2009. Glasgow, s. 1664–1670.*
- Zezulka, M. 2017: Chebská falc a její role v říšské politice staufských císařů a králů. Magisterská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav. Online. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/o8udn/Chebska_falc_a_její_role_v_říšské_politice_staufských_cisarů_a_králů_-_MZ.pdf. [Cit. 2024-09-23].*
- Žemlička, J. 2011: Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků. Praha.*

Zdroje obrázků v textu

- 2a. (typ Hásková č. 2) Aurea Numismatika, E-aukce č. 37/8. 6. 2022, pol. č. 863. Online. Dostupné z: https://livebid.cz/auction/aurea_37ea/detail/863. [Cit. 2025-02-11].
- 2a. (typ Hásková č. 8) Numista.com. Catalogue. Holy Roman Empire, pol. č. 93117. Online. Dostupné z: <https://en.numista.com/catalogue/pieces93117.html>. [Cit. 2025-02-11].
- 2a. (typ Hásková č. 13) Aurea Numismatika. Aukce č. 70/21. 5. 2016, pol. č. 346. Online. Dostupné z: https://livebid.cz/auction/aurea_70/detail/346. [Cit. 2025-02-11].
- 2a. (typ Hásková č. 4) Aurea Numismatika. E-aukce č. 37/8. 6. 2022, pol. č. 864. Online. Dostupné z: https://livebid.cz/auction/aurea_37ea/detail/864. [Cit. 2025-02-11].
- 2a. (typ Hásková č. 14) Numista.com. Catalogue. Holy Roman Empire, pol. č. 92153. Online. Dostupné z: <https://en.numista.com/catalogue/pieces92153.html> [Cit. 2025-02-11].
- 2a. (typ Hásková č. 10) Numista.com. Catalogue. Holy Roman Empire, pol. č. 107637. Online. Dostupné z: <https://en.numista.com/catalogue/pieces107637.html>. [Cit. 2025-02-11].
- 2b. (typ Hásková č. 21) Numista.com. Catalogue. Holy Roman Empire, pol. č. 107642. Online. Dostupné z: <https://en.numista.com/catalogue/pieces107642.html>. [Cit. 2025-02-11].
- 2b. (typ Hásková č. 27) Aurea Numismatika. E-aukce č. 37/ 8. 6. 2022, pol. č. 867. Online. Dostupné z: https://livebid.cz/auction/aurea_37ea/detail/867. [Cit. 2025-02-11].
- 3a. (typ Hásková č. 34) Aurea Numismatika. E-aukce č. 40/6. 12. 2022, pol. č. 3963. Online. Dostupné z: https://livebid.cz/auction/aurea_40ea/detail/3963. [Cit. 2025-02-11].
- 3b. (typ Hásková č. 30) Aurea Numismatika. E-aukce č. 61 /23. 5. 2015, pol. č. 575. Online. Dostupné z: https://livebid.cz/auction/aurea_61/detail/575. [Cit. 2025-02-11].
- 3c. (typ Hásková č. 29) České a moravské denáry a brakteáty. In: *Facebook*, 12. 12. 2024. Online. Dostupné z: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=10236117467105329&set=gm.2054198978414005&idortv=1667056637128243>. [Cit. 2025-02-11].

- 3d. (typ Hásková č. 35) Aurea Numismatika. E-aukce č. 46/2. 10. 2023, pol. č. 763. Online. Dostupné z: https://livebid.cz/auction/aurea_46ea/detail/763. [Cit. 2025-02-11].
- 3e. (typ Hásková č. 38) Auktionen Meister & Sonntag. Quick Auction 5. 4. 2008, pol. č. 760. Dostupné z: <https://www.acsearch.info/image.html?id=456116>. [Cit. 2025-02-11].
- 3f. (typ Hásková č. 39) Aurea Numismatika. E-aukce č. 54/10. 12. 2024, pol. 2713. Dostupné z: https://livebid.cz/auction/aurea_54ea/detail/2713. [Cit. 2025-02-11].
- 3g. (typ Hásková č. 43) Numista.com. Catalogue. Holy Roman Empire, pol. č. 107655. Dostupné z: <https://en.numista.com/catalogue/pieces107655.html>. [Cit. 2025-02-11].
- 3h. (typ Hásková č. 36) Sincona. Aukce č. 51/23. 10. 2018, pol. č. 3824. Dostupné z: [https://auktionen.sincona.com/en-us/auctions/lots?&page=85&\\$maxpagesize=20&\\$sortby=lot_number&\\$sortdir=asc&cat_id=272#128202](https://auktionen.sincona.com/en-us/auctions/lots?&page=85&$maxpagesize=20&$sortby=lot_number&$sortdir=asc&cat_id=272#128202). [Cit. 2025-02-11].
- 5a. *Jindřichohradecký deník* (1.3.2015). Online. Dostupné z: https://jindrichohradecky.denik.cz/zpravy_region/zbraslavska-kronika-konec-vlady-premyslovcu-20150301.html. [Cit. 2025-02-11].
- 5b. Aurea Numismatika, aukce č. 107/3. 12. 2022, pol. č. 370. Online. Dostupné z: https://livebid.cz/auction/aurea_107/detail/370. [Cit. 2025-02-11].
- 5c. Koch 1994, č. B 176: Aukro, cz. Sběratelství. Numismatika. Středověk. Aukce č. 6999636929. Online. Dostupné z: <https://aukro.cz/stribny-vidensky-fenik-premysl-otakar-ii-1253-1278-2-6999636929> [Cit. 2025-03-11]. Koch 1994, č. B 186: ČNS aukce č. 73/2017, pol. 908. Online. Dostupné z: <http://www.nume.cz/salova-aukce/cns-praha-73-908>. [Cit. 2025-03-11].
- 5d. Aukro s. r. o. Sběratelství. Numismatika. Středověk. Aukce č. 7019241778. Online. Dostupné z: <https://aukro.cz/styrsky-fenik-premysl-otakar-ii-1260-76-velmi-peknny-citelnny-napis-7019241778>. [Cit. 2025-02-11].
6. Dea Moneta, eLive Auktion 21/2022, pol. č. 921. Online. Dostupné z: <https://www.deamoneta.com/auctions/view/804/921>. [Cit. 2025-02-11].
7. Státní okresní archiv Cheb. In: Facebook. Online. Dostupné z: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=217155707308304&set=a.217155680641640>. [Cit. 2025-02-11].

Summary

Přemyslid Efforts to Annex the Cheb Region (Egerland) in the Light of Coin Production

The study summarises the current knowledge on the coinage of Eger/Cheb in the 12th and 13th centuries and attempts to prove that the Eger mint operated continuously from its foundation in the 1180s until 1300. It is evidenced not only by the continuous series of names of Eger mint masters but also by numerous written testimonies about Eger minting throughout the 13th century. Eger pfennigs were an untypical regional coin: coin finds prove their spread beyond the monetary area of northern Bavaria and Franks in all directions (Hesse, Thuringia, Bohemia and Moravia, Upper Palatinate, southern Bavaria, Upper Austria and Carinthia).

The Eger coinage was closely related to the Bavarian-Frankish coinage from its beginning. The mint masters in Eger and Nuremberg harmonised their pfennigs in terms of image and value to such an extent that they were interchangeable so that Nuremberg merchants in Eger and Eger merchants in Nuremberg could use their coins without any

difficulty. There was no need to exchange them. However, such similarity of coins significantly complicates the typology and chronology of Eger pfennigs. Based on the new hoards, the author proposes to divide the mintage of Eger coins into four stages: the first (approximately 1180–1220, with a distinction between types minted generally in 1180–1200 and 1200–1220), the second (approximately 1220–1265), the third defined by the reign of Přemysl II Ottokar in the Cheb region/Egerland (1266–1276), and the fourth represented by the reigns of Rudolf I of Habsburg (1276–1291) and Wenceslas II, King of Bohemia (1291–1304).

The catalogue by Jarmila Hásková, which is still in use, does not reflect the annexe of Eger by Přemysl II Ottokar (1266–1276). The author attributes to the Eger mint three known issues minted by the King of Bohemia, probably in 1270–1275. They are based on the image of Ottokar II's seal from 1270, whose cutout in the form of a crowned bust became the model for Bohemian bracteates, Austrian and Styrian pfennigs and probably also for pfennigs minted in Eger. According to the author, the most convincing argument for locating these coin types in Eger and not in Pilsen, as most authors have assumed, is the information in a document dated 31 May 1272 about the amount of 60 denarii of Eger coinage, which the provincial judge got paid. No other types of pfennigs from the early 1270s that could be considered Eger are known. Written sources from this period do not mention Pilsen coins. The second argument relates to the Eger eagle, which is impossible to distinguish from the Imperial eagle. The eagle depicted on the Eger seal and the Eger pfennigs is in full accordance with the eagle on the Nuremberg pfennigs and thus logically fits into the context of Eger as an imperial city in which the Imperial Diets took place.

The minting of thick pfennigs (Dickpfennige) probably ended in the second half of the 1270s, when a new type of coin from the imperial mint in Swabian Hall, the Hall denier – a heller, began to spread widely in the Cheb region/Egerland. Under the influence of these lighter denominations, the Eger mint initially coined half-pfennigs, which were to be equal to one new heller; later, the silver content in the Nuremberg and similar Eger pfennigs reduced to roughly half of their previous weight. The mention of Hall and Eger pennies in a charter of Wenceslas II from 1291 and finds containing a significant number of these coin types in the Cheb region (especially Opatov I and II) lead to speculation about the potential minting of Eger imitations of Hall pennies. However, the criteria for distinguishing the Eger mintings from the Swabian pennies and the extensive group of anonymous Bavarian-Frankish coins remain unresolved. All mints of the South German monetary circle, to which Eger belonged, seem to produce the same type of coin, similar to how a specific kind of bracteate was minted simultaneously in all active Bohemian mints. Therefore, no distinction will most likely be possible in the future.

Translated by Roman Zaoral